

تأثیر منطقه اسکان غیررسمی بی سیم در شکل‌گیری الگوهای فضایی بزه قاچاق مواد مخدر در شهر زنجان

دکتر محسن کلانتری^۱
سمیه قزلباش^۲
کاظم جبّاری^۳

۸۸/۱۰/۹

تاریخ دریافت:

۸۸/۱۲/۶

تاریخ پذیرش:

چکیده

شکل‌گیری و گسترش سکونتگاه‌های نامتعارف با ویژگی‌های نامطلوب کالبدی، اقتصادی و اجتماعی از جمله پیامدهای رشد شهرنشینی در شهر زنجان بوده است. منطقه اسکان غیررسمی بی سیم از جمله مناطق بزرگ اسکان غیررسمی در شهر زنجان است که در اثر مهاجرت‌های بی‌رویه و کنترل‌نشده روستایی شکل گرفته و گسترش یافته است. این محدوده از نظر ویژگی‌های کالبدی با مشکلات و نارسایی‌های فراوانی روبروست. مجموعه خصوصیات کالبدی در کنار ویژگی‌های جمعیتی و اجتماعی حاکم بر منطقه باعث شده است تا این محدوده محل تمرکز میزان قابل توجهی از جرایم شهر زنجان باشد. این پژوهش با هدف بررسی تأثیر منطقه اسکان غیررسمی بی سیم در شکل‌گیری الگوهای بزهکاری در شهر زنجان و تبیین عوامل مؤثر در بروز بزهکاری در این منطقه انجام شده است. روش پژوهش حاضر تحلیلی، تطبیقی است و به منظور تحلیل الگوهای فضایی بزهکاری از آزمون‌های مرکز متوسط، بیضی انحراف معیار، آزمون خوشه‌بندی و شاخص‌های نزدیک‌ترین همسایه و تخمین تراکم کرنل استفاده شده است. جامعه آماری پژوهش حاضر مجموعه جرایم قاچاق مواد مخدر است که در دوره زمانی یکساله در محدوده شهر زنجان به وقوع پیوسته است.

یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد مهم‌ترین کانون جرم خیز بزه قاچاق مواد مخدر بر منطقه اسکان غیررسمی بی سیم منطبق است. میزان تراکم نسبی جمعیت در منطقه بی سیم بسیار بیشتر از سایر بخش‌های شهر زنجان است و به همین میزان نرخ بزهکاری نیز در این منطقه نسبت به سایر مناطق شهر بالاتر است. از

۱- استادیار جغرافیا دانشگاه زنجان

۲- کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری

۳- کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری

سوی دیگر بالا بودن میزان کاربری مسکونی، کمبود نبود برخی کاربری های مورد نیاز شهروندان از جمله کاربری های فضای سبز، فرهنگی، گذران اوقات فراغت و نیز نبود کاربری انتظامی که نظارت رسمی در این محدوده ها را بسیار دشوار ساخته است، در توزیع جغرافیایی نوع و میزان جرایم و شکل گیری الگوهای فضایی بزهکاری در این منطقه مؤثر بوده است.

به نظر می رسد با تخصیص و ساماندهی سرانه های تأسیساتی، تجهیزاتی و خدماتی، ایجاد فضاهای تفریحی و فراغتی سالم، تعریض شبکه معابر و مکانیابی مراکز انتظامی جهت افزایش نظارت رسمی در این محدوده ها و اصلاح فیزیکی و کالبدی فضاهای مسکونی این محدوده می توان امکان آسیب پذیری این فضاها و میزان وقوع جرایم در این محدوده را کاهش داد.

واژه های کلیدی:

اسکان غیررسمی، الگوهای بزهکاری، کانون جرم خیز، قاچاق مواد مخدر، بی سیم، زنجان

Archive of SID

تبیین مسأله

زنجان از جمله شهرهای کشور است که طی دو دهه اخیر با مشکلات فراوانی در روند شهرنشینی مواجه بوده است. این شهر در سال‌های اخیر به خصوص در فاصله سال‌های ۷۵-۱۳۶۵ از رشد جمعیتی و کالبدی قابل ملاحظه‌ای برخوردار بوده است که این رشد بیشتر ناشی از مهاجرت از نقاط مختلف استان به شهر زنجان است. این نوع مهاجرت‌ها که بیشتر از نوع مهاجرت‌های روستا-شهری است، سبب افزایش جمعیت شهر بخصوص در دهه‌های ۶۵-۱۳۵۵ و ۷۵-۱۳۶۵ شده است. بروز مشکلاتی چون عدم توازن بین جمعیت و امکانات شهر، تراکم بالای جمعیت، کمبود مسکن، مشکلات آمدوشد، کج‌روی‌های اجتماعی و از همه مهم‌تر شکل‌گیری مناطق اسکان غیررسمی از جمله پیامدهای ناگوار مهاجرت‌های بی‌رویه است.

محلۀ ترانس و منطقه اسکان غیررسمی بی سیم که بدان زورآباد یا نجف آباد نیز گفته می‌شود، در قسمت شمال شرقی شهر زنجان قرار گرفته است. منطقه اسلام آباد یا صفرآباد در ضلع شمال غربی شهر این شهر واقع شده است. کوی فاطمیه در جنوب غرب، منطقه خاندوره و محله مهدیه در ضلع جنوبی شهر و محله گوجوک آباد (گولجک آباد) در قسمت جنوب غربی شهر از جمله مهم‌ترین مناطق اسکان غیررسمی شهر زنجان می‌باشند. مطابق بررسی‌های انجام شده بالغ بر تعداد ۸۱۰۰۰ نفر در مساحتی بیش از ۲۰۰ هکتار در این ۷ منطقه اسکان غیررسمی سکونت دارند (صرافی و محمدی، ۱۳۸۴: ۵۴-۳۹).

منطقه بی سیم از جمله مناطق بزرگ اسکان غیررسمی شهر زنجان است که در مسیر اصلی گسترش شهر قرار گرفته است. این منطقه از حدود سال ۱۳۵۰ در قسمت شمال شرقی شهر در اثر مهاجرت بی‌رویه و کنترل‌نشده روستاییان به تدریج شکل گرفته و رشد کرده است و در طول زمان در اثر گسترش شهر جزء بافت شهر قرار گرفته است و متعاقب آن مسئولین و دست‌اندرکاران با در نظر گرفتن پاره‌ای ملاحظات سیاسی و اجتماعی و به ناگزیر این محدوده را جزء محدوده قانونی شهر در نظر گرفتند هر چند طی این سال‌ها تلاش شده است تا حد امکان خدمات شهری مورد نیاز ساکنین تأمین گردد، با این وجود این منطقه از نظر کالبدی، اجتماعی و اقتصادی با مشکلات و نارسایی‌های فراوانی روبروست.

بررسی‌ها نشان می‌دهد علاوه بر مشکلات یاد شده، منطقه اسکان غیررسمی بی سیم از آمار

بالای جرم و جنایت نیز برخوردار است. براساس پژوهشی که در این زمینه به انجام رسید، مشخص شد منطقه بی سیم با وجود این که نسبت به کل شهر، مساحت بسیار محدودی دارد (۱۱۰/۲۸۱ هکتار، برابر با ۲/۲ درصد از کل مساحت شهر) لیکن بیش از ۱۵/۳ درصد وقایع مجرمانه شهر در این محدوده رخ داده است (توکلی، ۱۳۸۴: ۱۰۶) و از این نظر این منطقه یکی از محدوده‌های تمرکز بزهکاری و ارتکاب جرایم در شهر زنجان است.

به نظر می‌رسد در کنار عوامل فردی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی موجود در این محدوده، برخی نارسایی‌ها و ناهنجاری‌های کالبدی حاکم بر منطقه بی سیم موجب شده است تا امکان و فرصت بزهکاری در این محدوده از شهر بیشتر باشد و به همین سبب این محدوده محل وقوع بسیاری از جرایم شهر گردد، به گونه ای که به نظر می‌رسد وزن جرایم ارتکابی در این منطقه بر الگوهای فضایی بزهکاری در شهر زنجان تأثیر گذار بوده است.

در بررسی پدیده بزهکاری صرف نظر از این که بزهکار کیست و چه انگیزه‌ای دارد و یا بزه دیده کیست و چه باید بکند، این موضوع قابل ملاحظه است که در برخی مکان‌ها و زمان‌ها وقوع بزه شایع تر است. در واقع زمان و مکان مناسب موجب تحریک بزهکاران و ایجاد انگیزه برای گذر از اندیشه به عمل مجرمانه است. اگر عناصر مهم تشکیل دهنده وضعیت و موقعیت به نحو شایسته و مطلوب مدیریت شوند می‌توان زمینه و امکان تحقق بسیاری از جرایم را سلب نمود. در این صورت می‌توان از یک سو وقوع جرم را ناممکن ساخت و از سوی دیگر عوامل تحریک کننده انگیزه‌های بزهکاری را هر چند به طور نسبی از بین برد.

لذا با توجه به مراتب فوق و با در نظر گرفتن تأثیر غیر قابل انکار شرایط محیطی در وقوع ناهنجاری‌های اجتماعی این پژوهش کوشیده است تا ضمن بررسی تأثیر منطقه بی سیم در شکل گیری الگوهای بزهکاری در شهر زنجان به سؤالات اساسی زیر پاسخ دهد:

- چه ارتباطی بین موقعیت جغرافیایی منطقه اسکان غیررسمی بی سیم با قرارگیری مهم ترین کانون‌های تمرکز جرایم قاچاق مواد مخدر شهر زنجان وجود دارد؟
- عوامل مکانی مؤثر، ترغیب کننده و تسهیل کننده تمرکز جرایم قاچاق مواد مخدر در منطقه اسکان غیررسمی بی سیم کدام است؟

۳۷

تأثیر منطقه اسکان غیررسمی بی سیم در شکل گیری الگوهای فضایی بزه قاچاق مواد مخدر در شهر زنجان

ضرورت ها و اهداف

پژوهش‌های اخیر نشان می‌دهد، در سال ۱۳۸۳ حداقل ۶ میلیون نفر از جمعیت شهری کشور در سکونتگاه‌های غیررسمی ساکن بوده‌اند و برآورد می‌شود تا سال ۱۴۰۰ که شهرنشینان ایران دو برابر شوند، جمعیت شهرنشینان جدید کم‌درآمد حدود ۵ تا ۷ میلیون نفر باشد، در این صورت با تداوم روند موجود در دهه آتی تعداد ساکنان غیررسمی شهرها به بیش از دو برابر امروز خواهد رسید (صرافی و محمدی، ۱۳۸۴: ۵۴-۳۹).

حاشیه‌نشینی در شهر زنجان مسأله پیچیده‌ای است، چرا که چند منطقه اسکان غیررسمی بزرگ در این شهر وجود دارد. در نظر گرفتن این موضوع از جهات مختلف و به ویژه از منظر عدالت اجتماعی ضروری و حائز اهمیت است، به ویژه جهت رشد فضایل اخلاقی و رفع تبعیض‌های ناروا و ایجاد امکانات عادلانه برای همه مردم شهر و با توجه به میزان بالای جمعیت ساکن در مناطق اسکان غیررسمی شهر زنجان ضرورت این توجه را دو چندان می‌کند. مهم‌ترین شرایط موجود در مناطق اسکان غیررسمی شهر زنجان باعث شکاف بیشتر بین این مناطق و بافت اصلی شهر خواهد شد.

بررسی مشخصات کالبدی، خصوصیات اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی ساکنین، نوع کاربری اراضی و کارکردهای اصلی این مکان‌ها و سعی در ایجاد تغییرات بنیادی در عوامل بوجود آورنده و تسهیل‌کننده فرصت‌های جرم و طراحی فضاهای کالبدی مقاوم در برابر بزهکاری، امکان کنترل، پیشگیری و کاهش نرخ ناهنجاری را فراهم می‌آورد (کلانتری و توکلی، ۱۳۸۶: ۷۵). بنابراین مطالعه ویژگی‌های محیطی منطقه اسکان غیررسمی بی سیم و سبب‌شناسی علل بالا بودن میزان وقوع بزهکاری در این منطقه از شهر یک ضرورت مهم محسوب می‌شود، در این راستا مطالعه نوع و میزان بزهکاری و شناخت الگوهای فضایی این ناهنجاری‌ها در این محدوده ضرورت دیگر پژوهش حاضر است. بنا به مراتب فوق مهم‌ترین اهداف پژوهش حاضر به شرح زیر است:

- بررسی تأثیر نارسایی‌های کالبدی در وقوع ناهنجاری‌های اجتماعی در منطقه اسکان غیررسمی بی سیم؛

- تحلیل نوع و میزان کاربری اراضی و کارکردهای اصلی محله بی سیم با توجه به این کاربری‌ها و نحوه توزیع آن در محدوده مورد مطالعه و تأثیر آن در شکل‌گیری الگوهای

فضایی بزهکاری در این منطقه؛

• ارائه راهکارهایی مناسب برای مداخله مناسب مسئولان مدیریت شهری به منظور کاهش مسایل و مشکلات این منطقه از جمله کاهش نرخ بزهکاری در منطقه اسکان غیررسمی بی سیم در شهر زنجان.

فرضیه پژوهش

مهم ترین کانون های جرم خیز بزه قاچاق مواد مخدر در شهر زنجان در مجاورت یا درون منطقه اسکان غیررسمی بی سیم قرار گرفته است و ویژگی های کالبدی و جمعیتی منطقه بی سیم در شکل گیری الگوهای فضایی بزهکاری در این منطقه تأثیرگذار بوده است.

پیشینه پژوهش

علت اهمیت یابی بررسی های جغرافیایی جرم در مقطع کنونی افزایش میزان جرم و جنایت و خشونت های شهری در اکثر کشورهای جهان است، همین امر باعث شده است تا دیدگاه های جدیدی پیرامون مکان و جرم مطرح گردد و لزوم بررسی عوامل مکانی- فضایی این کجروی ها و شناسایی مکان های مستعد برای ارتکاب بزه در شهرها و تلاش برای پیشگیری و کاهش آن افزایش یابد.

بررسی های متکی بر روش علمی و مبتنی بر اصول و روش های آماری پیرامون محیط جغرافیایی و جرم برای اولین بار در نیمه اول قرن نوزدهم به وسیله «کتله»^۱ و «گری»^۲ صورت گرفته است (کلاتری، ۱۳۸۰: ۵۴). کتله فیزیکدان و منجم بلژیکی به کمک اعداد و ارقام، همبستگی و ارتباط محیط جغرافیایی و جرم را نشان داد. به اعتقاد وی جرایم ارتكابی در یک جامعه و نوسانات متناوب آن مانند یک تابع ریاضی وابسته به تغییرات شرایط اقتصادی و اجتماعی زمان و مکان است. تحقیقات کتله مورد توجه بسیاری از اندیشمندان کشورهای مختلف جهان از جمله ایتالیا، فرانسه و آلمان قرار گرفت و همین امر موجب بروز جنبش های علمی نوین و از جمله ایجاد رشته جدیدی در زمینه آمار جنایی به نام «کتلتیسم»^۳ شد. تأثیر و

1- Jacques Quetelet

2- Guerry

3- Queteltism

اهمیت مطالعات و بررسی‌های کتله در زمینه جغرافیای بزهکاری به حدی بود که در برخی منابع کتله را پدر آمار جنایی و از جمله پایه‌گذاران مکتب جغرافیای جنایت معرفی نموده‌اند و گفته می‌شود تحقیقات او باعث شده است تا جرم به عنوان یک پدیده اجتماعی تابع دو متغیر زمان و مکان شناخته شود (کی‌نیا، ۱۳۷۳: ۴۶۹).

تقریباً همزمان با کتله، گری به مطالعه در زمینه جغرافیای جرم پرداخت. وی در سال ۱۸۳۳ در پنج ناحیه فرانسه به بررسی رابطه میان فقر، تراکم جمعیت و تعلیم و تربیت و انواع جرایم پرداخت. از دیگر کسانی که با الهام از مطالعات و نگرش کتله به بررسی جرم و شرایط محیطی پرداخته است «انریکو فری»^۱ است. وی معتقد بود جرم نتیجه عوامل پیچیده و قاطع سرشت انسانی و محیط جغرافیایی (اعم از محیط طبیعی و انسانی) است (همان: ۴۷۴).

در زمینه تأثیر عوامل محیطی و همچنین شرایط اجتماعی در بروز جرم تحقیقاتی توسط دانشمندان دیگری چون «پیناتل»^۲، «ساترلند»^۳، «استفانی»^۴ و... نیز انجام شده است. در سال ۱۹۳۵ «راسن»^۵ با بررسی آمارهای قضایی انگلستان و ولز مطالعاتی در زمینه جغرافیای جنایت به عمل آورد. این محقق نواحی انگلستان و ولز را به حوزه‌های کشاورزی، کارخانه‌ای، معدنی و متروپلیتن تقسیم می‌کند و در مطالعات خود به این نتیجه می‌رسد که تراکم جمعیت یکی از عوامل اصلی افزایش جرم و جنایت است.

در سال‌های ۱۹۲۹ و ۱۹۴۲ مفاهیم بوم‌شناسی شهری که در مکتب دانشگاه شیکاگو به وسیله «رابرت پارک»^۶، «ارنست برگس»^۷ و «رودریک مکزی»^۸ پایه‌گذاری شده بود به وسیله دو پژوهشگر برجسته به نام «کلیفورد شاو»^۹ و «هنری مک‌کی»^{۱۰} به کار گرفته شد. این پژوهشگران با استفاده از خصایص اکولوژیکی شهر، نتیجه بررسی‌های خود را به این شرح منتشر کردند:

-
- 1- E. Ferri
 - 2- Pinatel
 - 3- Sutherland
 - 4- Stefani
 - 5- W. Rowson
 - 6- Robert Park
 - 7- Ernest Burgessy
 - 8- R. D. Makenzie
 - 9- C. Shaw
 - 10- H. Mckay

• بالاترین جرم و جنایت در محلاتی اتفاق می افتد که در آنها خانه‌های اجاره‌ای ارزان قیمت بیشتر باشد؛

• در محلاتی که میزان جرم و جنایت بیشتر است زنان محله نیز انواع جرایم را مرتکب می شوند؛

• مجرمین بیشتر محلاتی را جهت سکونت خود انتخاب می کنند که مجرمین باسابقه در آنجا زندگی می کنند؛

• در محلاتی که دانش آموزان مدارس از دبیرستان فرار می کنند و وقت خود را بیرون از مدرسه، بیهوده تلف می نمایند، رقم جرم و جنایت افزایش می یابد. در این قبیل محلات جرم و جنایت حتی میان گروه سنی میانسال نیز بیشتر است؛

• جرم و جنایت از الگوهای اجتماعی و فیزیکی شهر تبعیت می کند. به دیگر سخن وجود نارسایی در تشکیلات پلیس و دادگستری و بخش‌های رو به ویران شهر زمینه‌های مساعدی جهت ارتکاب جرم فراهم می سازد (کلانتری، ۱۳۸۰: ۵۶).

به نظر می رسد از دهه ۱۹۶۰ به بعد علاقه فزاینده‌ای نسبت به مطالعه نقش محیط در بزهکاری و در نقطه مقابل تأثیر شرایط محیطی در پیشگیری جرم شکل گرفت. «جین جاکوبز» از جمله پیشروان این ایده بود. وی در اثر معروف خود تحت عنوان «مرگ و زندگی شهرهای بزرگ آمریکا» که در سال ۱۹۶۱ انتشار یافت، بحث مهم نوع طراحی شهرها و تأثیر آن در کاهش بزهکاری و همچنین مراقبت‌های طبیعی و معمولی مردم در پیشگیری از بزهکاری را مطرح نمود.

در سال ۱۹۶۹ «جفری»^۱ نخستین کسی بود که عبارت «پیشگیری از جرم و جنایت از طریق طراحی شهری» را به کار برد. او به برنامه‌ریزی شهری و طراحی ساختارهای شهری و واحدهای همسایگی به منظور کنترل و پیشگیری از جرم و جنایت تأکید داشت. به نظر او مراقبت‌های طبیعی شهروندان از طریق طراحی ساختمان‌ها و فضای شهری عامل مهم کنترل جرایم شهری است (Cozens, ۲۰۰۰, P.۱۰).

به نظر «جفری» جامعه‌شناسان به میزان قابل توجهی در عوامل اجتماعی مؤثر بر جرم از قبیل محرومیت، تأثیرات فرهنگی، خانواده و... اغراق کرده‌اند و به عوامل بیولوژیکی و محیطی

توجهی نداشته‌اند. او بر فرصت‌هایی که محیط در اختیار بزهکاران قرار می‌دهد تأکید داشت و جرایم گوناگون را ناشی از این فرصت‌های محیطی می‌دانست (Clarke, 1997, P.30).

به نظر «جاکوبز» دیدگاه «CPTED» بهترین ابزار برای کاهش فرصت‌های محیطی است. این دیدگاه بر پیشگیری جرم از طریق طراحی و برنامه‌ریزی مناسب محیط تأکید می‌نماید که می‌تواند منجر به کاهش فرصت‌های وقوع جرم و بهبود زندگی مردم شود.

در سال ۱۹۷۳ در راستای اندیشه‌های پیشگیری جرم «اسکار نیومن»^۲ دیدگاه فضای مقاوم در برابر جرم (فضای قابل دفاع) را مطرح کرد. مطالعه نیومن پاسخی به میزان بالای جرایم در شهرهای آمریکا بود. به اعتقاد او فضاها را مقاوم در برابر جرم امکان مناسبی برای باز ساخت محیط مسکونی شهرها فراهم می‌آورد تا بدین وسیله محیط امن و سالمی در شهرها برای زندگی ایجاد گردد. وی عقیده داشت ایجاد تغییرات فیزیکی در محیط جهت کاهش جرم اغلب موجب واکنش از سوی مجرمین می‌شود. بدین صورت که بزهکاران مجبور به تغییر در رفتار خود یا تغییر محل ارتکاب جرم می‌شوند (عبداللهی، ۱۳۸۳: ۴۲).

با مطالعات «جاکوبز»، «جفری» و «نیومن» راه برای پژوهش‌های بیشتر هموار شد و بعد از آنها پژوهشگران بسیاری در این رابطه به مطالعه و بررسی پرداختند. «گرینبرگ»^۳ و «کولگنز»^۴ مطالعاتی در خصوص رابطه میان میزان جرم و خصوصیات فیزیکی و کاربری زمین در آتلانتا انجام دادند. آنها دریافتند که موقعیت اقتصادی-اجتماعی واحدهای همسایگی و کاربری زمین مثل مناطق صرفاً مسکونی در مقابل نواحی مختلف (مسکونی و تجاری) باعث بروز میزان‌های خاصی از ناهنجاری‌های اجتماعی می‌گردد (Feins, Widom, 1997, P.9).

«پل برانتینگهام» و «پاتریشا برانتینگهام»^۵ براساس پژوهشی که در سال ۱۹۸۱ در خصوص توزیع فضایی جرم با توجه به نوع کاربری‌ها در شهرها انجام دادند، دریافتند فعالیت‌های غیرقانونی بیشتر در نزدیکی جریان‌های اصلی حمل و نقل و شاهراه‌ها متمرکز است و همچنین در مسیرهای بین میادین و چهارراه‌ها که دارای عملکردهای گوناگون هستند، میزان بسیار بالایی از جرایم اتفاق می‌افتد (همان: ۱۵).

1- Crime Prevention Through Environmental Design (CPTED)

2- Oscar Newman

3- Greenberg

4- Colleagues

5- Poul and Patricia Brantingham

این یافته‌ها کمک مؤثری به پیشگیری از جرم از طریق طراحی مناسب‌تر محیط‌های شهری همراه با امکان کنترل اجتماعی و نظارت غیررسمی شهر، شناسایی کانون‌های جرم‌خیز و کنترل بهتر این مکان‌ها و تغییر آنها به فضاهای مقاوم در برابر جرم نموده است. در این میان، پیشرفت‌های فنی ابزارهای پژوهش جغرافیا و از جمله سامانه اطلاعات جغرافیایی GIS طی سال‌های اخیر موجب شد تا پژوهش‌های جغرافیای جرایم شهری وارد عرصه نوینی در زمینه پژوهش و برنامه‌ریزی پیشگیری و مقابله با بزهکاری گردد.

مبانی نظری

مطالعه رابطه مکان و بزهکاری به شیوه نوین علمی در نیمه اول قرن نوزدهم میلادی و با بهره‌گیری از نظریه «اکولوژی اجتماعی» آغاز شد. «کتله» و «گری» از پیشروان این تفکر بودند. سپس این اندیشه به وسیله دیگر اندیشمندان پیرو مکتب اکولوژی اجتماعی شیکاگو همچون «شاو» و «مک کی» در اوایل قرن بیستم میلادی دنبال شد. لیکن از چند دهه قبل به ویژه از دهه ۱۹۶۰ میلادی به بعد توجه و علاقه فزاینده‌ای نسبت به مطالعه نقش محیط در بزهکاری و در نقطه مقابل تأثیر شرایط محیطی در پیشگیری جرم شکل گرفت. «جاکوبز» از جمله پیشگامان این ایده بود. وی در اثر معروف خود تحت عنوان مرگ و زندگی شهرهای بزرگ آمریکا که در سال ۱۹۶۱ انتشار یافت، به مطالعه نوع طراحی شهرها و تأثیر آن در کاهش بزهکاری و همچنین تأثیر مراقبت‌های طبیعی و معمولی مردم در پیشگیری جرم پرداخت (کلانتری، ۱۳۸۰، ۵۶).

علاوه بر این طی دو دهه اخیر در نگرش و سیاست‌های پیشگیرانه جرم‌شناسان جهت مقابله با بزهکاری شهری تغییرات مهمی به وقوع پیوسته است. مطابق این نگرش جهت پیشگیری از جرم علاوه بر «بزهکار» باید بزهکاری و مکان وقوع بزه مورد تأکید قرار گیرد تا با حذف فرصت‌های مجرمانه در محیط جغرافیایی، امکان به حداقل رساندن نرخ بزهکاری فراهم گردد (Weisburd, ۲۰۰۴, P.۶۲).

در این زمینه برانتینگهام معتقد است، جرم‌شناسی سنتی در پی شناخت مجرم و انگیزه‌های او در بزهکاری است. حال اینکه می‌توان بزه را بدون در نظر گرفتن انگیزه‌های فردی یا

شخصی بزهکار مطالعه نمود و به جای مجرم و انگیزه‌های او، بزه و شرایط مکانی ارتکاب آن را مدنظر قرار داد (Brantingham & Brantingham, ۱۹۹۰, P.۱۷-۴۹).

آنچه مسلم است تمامی رفتارهای بشری در مقطع مکانی و زمانی خاصی رخ می‌دهد. از جمله این رفتارها کجروی‌های اجتماعی است که در بستر مکانی و زمانی منحصر به فرد شکل می‌گیرد. نکته حائز اهمیت اینکه توزیع جغرافیایی جرایم تحت تاثیر متغیرهای محل و زمان وقوع بزه، مرتکب جرم و قربانی بزه قرار دارد. در برخی مکان‌های شهر به علت ساختار کالبدی ویژه و مشخصه‌های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی ساکنین و استفاده کنندگان این مکان‌ها، امکان و فرصت بزهکاری بیشتر است به عکس در برخی محدوده‌های شهری به دلیل وجود موانع و شرایط باز دارنده، نرخ بزهکاری اندک است (Greenberg & Rohe, ۱۹۸۴, P.۴۸-۶۱).

با در نظر گرفتن تعاریف فوق می‌توان دریافت تحلیل جغرافیایی «کانون‌های جرم‌خیز» فرایند نمایش، شناسایی و تعیین حدود محدوده‌های تراکم و تمرکز بزهکاری در سطح شهرها است و بدین طریق سعی می‌شود ضمن شناسایی عوامل این تمرکز اقدام به ارائه راهبردها و سیاست‌های مناسب جهت حذف یا کاهش اثر این عوامل نمود و از وقوع بزه در این محدوده‌ها در آینده پیشگیری کرد.

بسیاری از صاحب‌نظران و از جمله طرفداران نظریه فعالیت روزمره^۱ دلیل توزیع تمرکز بزهکاری در محدوده‌های خاص جغرافیایی را در همگرایی و ترکیب سه عامل زیر دانسته‌اند که موجب شکل‌گیری کانون‌های جرم‌خیز می‌شود:

- وجود اهداف مجرمانه.
- وجود بزهکارانی که دارای انگیزه، توان و مهارت کافی برای انجام عمل مجرمانه هستند.

- نبود مراقبت و کنترل مناسب جهت مقابله با اقدامات مجرمانه از سوی مردم و مسئولین (فلسون، کلارک، ۱۳۸۸: ۱۱).

در نقطه مقابل برخی اندیشمندان عامل اصلی شکل‌گیری کانون‌های جرم‌خیز را به این مهم نسبت می‌دهند که مجرمین همانند سایر مردم به زندگی، کار و تفریح در سطح شهر مشغول هستند و در حین انجام امور روزمره در صدد ارتکاب عمل مجرمانه هستند و طبیعی است

افراد یا اشیایی که در مجاورت محل کار، زندگی و فعالیت این بزهکاران قرار دارد، بیشتر در معرض بزهکاری قرار می‌گیرد و به عکس افراد یا اموال یا به عبارت دیگر اهداف مجرمانه‌ای که در محدوده‌هایی دورتر قرار گرفته است کمتر در معرض اقدام مجرمانه این بزهکاران است. بدین ترتیب محدوده‌های جرم‌خیز شهری عمدتاً در محل‌هایی شکل می‌گیرد که در مجاورت و نزدیکی محل سکونت، فعالیت و یا تفریح بزهکاران قرار دارد.

عده‌ای از پژوهشگران وجود برخی کاربری‌ها را در شکل‌گیری کانون‌های جرم‌خیز شهری مؤثر دانسته‌اند. «شرمن، گارتین و برگر» از جمله کسانی هستند که به ارتباط نوع کاربری و شکل‌گیری کانون‌ها اشاره نموده‌اند (Sherman, ۱۹۸۹, P. ۲۷-۵۵).

عده دیگری از صاحب‌نظران بهم‌ریختگی فضایی و نبود انسجام اجتماعی را عامل اصلی شکل‌گیری کانون‌های جرم‌خیز دانسته‌اند. از جمله «اسکوگان»^۱ و «ماکسی فیلد»^۲ اظهار داشتند شرایط محیطی چون وجود ساختمان‌های متروک و خالی از سکنه، مخروبه‌ها و در کنار آن وجود کجروی‌های اجتماعی چون نزاع و شرارت و اشکال مختلف خشونت و یا مصرف مواد مخدر و مشروبات و ولگردی باعث افزایش ناامنی و همچنین تشویق و ترغیب افراد به بزهکاری بیشتر در این محدوده‌ها می‌شود (همان، ۲۲۱).

در این میان «ویزبرد» و «اک»^۳ چهار مفهوم اساسی زیر را در شکل‌گیری کانون‌های جرم‌خیز مؤثر دانسته‌اند:

- وجود امکانات و تسهیلات مناسب بزهکاری.
- ویژگی‌های مکانی^۴: چون دسترسی راحت، نبود گشت و نگهبان، نبود مدیریت صحیح بر مکان و در کنار آن وجود برخی امکانات مجرمین را ترغیب به جنایت در برخی مکان‌های خاص می‌نماید.
- اهداف مجرمانه^۵: یا وجود اموال یا اشیایی که مطلوب بزهکاران است.
- بزهکار^۶: وجود تعداد بیشتر بزهکاران و داشتن توانایی و انگیزه کافی جهت عمل

1- Skougan
2- Makes field
3- Eck
4- Site Features
5- Crime Targets
6- Offender

تأثیر

منطقه

اسکان

غیررسمی بی

سیسم

در شکل

گیری الگوهای

فضایی بزه قاچاق

مواد مخدر در شهر

زنجان

مجرمانه از دیگر عوامل مؤثر در شکل‌گیری کانون‌های جرم‌خیز است (اک و همکاران، ۱۳۸۸: ۱۶۰).

۴۵ بنا به مراتب فوق ملاحظه می‌گردد تمامی نظریه‌های فوق که بر پایه نقش محیط و شرایط مکانی و اجتماعی محیط در ایجاد کانون‌های جرم‌خیز ارائه گردیده است تا حدودی به یکدیگر شباهت دارد اما آنچه طرفداران نظریه کانون‌های جرم‌خیز به آن تأکید دارند اینکه این مکان‌ها در نتیجه همگرایی و ترکیب اهداف مجرمانه، قربانیان بالقوه جرم^۱ و بزهکاران در یک محدوده ایجاد می‌گردد که در نهایت موجب پیدایش حداکثر فرصت و امکان بزهکاری در این مکان‌ها می‌شود.

مواد و روش‌ها

روش تحقیق در مقاله حاضر تحلیلی، تطبیقی است و برای شناسایی و درک الگوهای مکانی بزهکاری در سطح شهر زنجان و منطقه بی سیسم از مدل‌های آماری و گرافیک مبنا در محیط سامانه اطلاعات جغرافیایی GIS استفاده شده است. مهمترین آزمون‌های آماری مورد استفاده، آزمون مرکز متوسط^۲ و بیضی انحراف معیار^۳ بوده است و از بین آزمون‌های خوشه‌بندی^۴، شاخص نزدیک‌ترین همسایه^۵ برای شناسایی کانون‌های جرم‌خیز به کار گرفته شده است. در این پژوهش علاوه بر آزمون‌های آماری، برخی روش‌های آماری گرافیک مبنا از جمله روش تخمین تراکم کرنل^۶ به کار گرفته شده است. در این ارتباط داده‌های مربوط به جرایم مورد مطالعه به صورت وقایع نقطه‌ای در محدوده قانونی شهر زنجان در نظر گرفته شده است.

گفتنی است در این پژوهش برای تشکیل پایگاه داده‌ای از نرم‌افزار Office/ Excel و برای تحلیل تطبیقی و گرافیکی از نرم‌افزارهای سیستم اطلاعات جغرافیایی GIS و نرم‌افزار جانبی Crime Analysis و نیز نرم‌افزار Case در محیط Arc GIS استفاده شده است.

- 1- Potential Victims
- 2- Mean Center
- 3- Standard Deviation Ellipse
- 4- Tests for clustering
- 5- Nearest Neighbor Index (NNI)
- 6- Quartic Kernel Density Estimation

جامعه آماری این پژوهش مجموعه جرایم قاچاق مواد مخدر بوده است که در دوره زمانی پژوهش در محدوده قانونی شهر زنجان به وقوع پیوسته است و به عنوان یک واقعه مجرمانه برای آن پرونده و سابقه تشکیل شده است. در دوره زمانی پژوهش حاضر از مجموع جرایم ارتكابی در شهر زنجان ۱۴/۵ درصد جرایم مربوط به بزه قاچاق مواد مخدر و مصادیق آن شامل تهیه، تولید، خرید و فروش، نگهداری و حمل مواد مخدر بوده است. در این بررسی از روش تمام شماری استفاده شده است و تمامی وقایع مجرمانه ارتكابی در شهر زنجان در طول یکسال مورد بررسی قرار گرفته است.

معرفی شهر زنجان و منطقه اسکان غیررسمی بی سیم

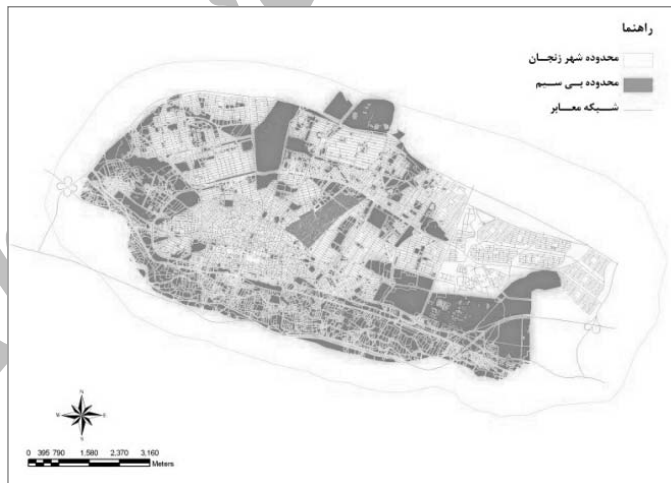
شهر زنجان از جمله شهرهای میانه‌اندام کشور، مرکز سیاسی و اقتصادی استان زنجان است. این شهر قدمتی طولانی دارد و طی دوره‌های رشد و تکامل خود فراز و نشیب‌های تاریخی مختلفی را پشت سر گذاشته است، تا به شکل امروزی درآمده است. شهر زنجان بر سر راه یکی از محورهای توسعه در سطح کشور، منطبق بر راه بین‌المللی تهران، تبریز و مرز بازرگان قرار گرفته است و نقش توقفگاهی و منزلگاهی مناسبی برای بار و مسافر در این قسمت از کشور دارد. نزدیکی به پایتخت و چند شهر مهم دیگر چون قزوین، کرج، تبریز و همدان موقعیت و شرایط مناسبی را برای جذب سرریز جمعیت، فعالیت و سرمایه برای این شهر پدید آورده است.

طبق نتایج آخرین سرشماری در سال ۱۳۸۵، شهر زنجان با جمعیت ۳۴۹۷۱۳ نفر ۳۶/۳ درصد از جمعیت استان زنجان را در خود جای داده است. طبق آمار موجود، جمعیت این شهر از سال ۱۳۴۵ تا سال ۱۳۸۵ همواره رو به افزایش بوده است (مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵). این رشد بیشتر ناشی از مهاجرت از نقاط مختلف استان به شهر زنجان بوده است. این نوع مهاجرت‌ها که بیشتر از نوع مهاجرت‌های روستا-شهری است، سبب افزایش جمعیت شهر بخصوص در سال‌های ۷۵-۱۳۶۵ شده است (مکملی، ۱۳۷۳: ۴۸). بروز مشکلاتی چون عدم توازن بین جمعیت و امکانات شهر، تراکم بالای جمعیت، کمبود مسکن، مشکلات آمد و شد، کج‌روی‌های اجتماعی و از همه مهمتر شکل‌گیری مناطق اسکان غیررسمی از جمله پیامدهای ناگوار مهاجرت‌های بی‌رویه در این شهر است.

منطقه بی سیم در قسمت شمال شرقی شهر زنجان به دنبال مهاجرت گسترده روستاییان در فاصله سال های ۶۵-۱۳۵۰ شکل گرفته است. با این که منطقه فوق تنها ۲/۲ درصد از مساحت شهر زنجان را شامل می شود، حدود ۱۱ درصد از جمعیت شهر زنجان برابر با ۳۷۸۱۴ نفر را در خود جای داده است. این منطقه با داشتن تراکم نسبی ۳۴۳ نفر در هکتار یکی از متراکم ترین محلات شهر زنجان است (مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵).

منطقه اسکان غیررسمی بی سیم به دور از نظارت و رعایت اصول ساخت و ساز مسکن استاندارد و بدون زیرسازی استاندارد ساخته شده است. مسکن سازی شتاب زده، استفاده از مصالح نامتعارف و ناپایدار، غیرفنی بودن اکثر ساخت و سازها، فرسودگی مساکن و کوچک بودن قطعات آنها (اعم از عرصه و اعیان)، تفکیک نامناسب زمین، نارسایی و عدم تناسب شبکه معابر و شبکه های ارتباطی، فقدان شبکه زهکشی و دفع آب های سطحی، کمبود شدید خدمات و زیربنای شهری، فقدان فضای سبز، تفریحی و ورزشی، محیطی با کیفیت پایین زندگی و سرشار از بیماری ها و آلودگی ها از مهم ترین مشخصات کالبدی این منطقه است. در شکل شماره ۱ موقعیت منطقه بی سیم در شهر زنجان نشان داده شده است.

شکل شماره ۱: موقعیت منطقه بی سیم در شهر زنجان

مأخذ: مهندسین مشاور آرمانشهر، ۱۳۸۳ و نگارندگان

در این منطقه تراکم جمعیت در واحد سطح، بعد خانوار، بار تکفل و رشد طبیعی جمعیت نسبت به سایر مناطق شهر بالاتر است. ناهنجاری های اجتماعی از جمله اعتیاد، بی سوادی، عدم

ارتباط یا ارتباط ضعیف با سایر مناطق شهری، ویژگی‌های خاص فرهنگی و بی‌دفاع بودن در برابر آسیب‌های اجتماعی از مشخصه‌های بارز این منطقه است (فرزین صبا، ۱۳۸۴: ۶۴).

اغلب ساکنان این سکونتگاه جزء طبقات پایین جامعه‌اند و از درآمد ناچیز برخوردارند. فقدان مهارت‌های لازم باعث بیکاری یا اشتغال آنان در مشاغل کاذب غیرتولیدی (دست‌فروشی، دوره‌گردی و...) یا به صورت کارگران روزمزد و یا در بخش‌های غیررسمی شده است که با وجود کار طاقت‌فرسا حداقل دستمزد را دریافت می‌کنند (همان، ۶۵)

بخش وسیعی از مساحت منطقه بی‌سیم تحت اشغال فضا‌های مسکونی است، به گونه‌ای که کاربری مسکونی ۶۴/۸ درصد مساحت منطقه را در بر گرفته است. نوسازی در بافت محدوده به کندی صورت می‌گیرد. بیش از ۷۷ درصد واحدهای ساختمانی منطقه بی‌سیم قابل نگهداری و حدود ۱۰ درصد آنها مرمتی است. مهمترین اسکلت واحدهای ساختمانی منطقه آجر و چوب (۶۲ درصد) و آجر و آهن (۳۲ درصد) است. سیمان سفید و سیاه (۸۲/۲ درصد) نیز مهم‌ترین مصالح بکار رفته در نماسازی واحدهای ساختمانی این محدوده است و ۱۰ درصد واحدها نیز فاقد نماسازی است. بیشتر واحدهای ساختمانی منطقه قدیمی و کهنه ساز و قدمتی بین ۲۰ تا ۳۰ سال دارند و ۸۸/۲ درصد واحدهای ساختمانی محدوده یک طبقه و یک واحدی هستند. بیش از ۴۸ درصد واحدهای موجود در این محدوده از سطح اشغال ۸۰-۶۰ درصد برخوردارند. مساحت کم واحدهای مسکونی از دیگر ویژگی‌های کالبدی منطقه است به گونه‌ای که حدود ۴۳ درصد واحدهای مسکونی مساحتی بین ۱۰۰-۵۰ متر مربع و ۲۵/۷ درصد آنها نیز بین ۱۵۰-۱۰۰ مترمربع مساحت دارد (مهندسین مشاور آرمانشهر، ۱۳۸۳).

مجموع مشخصات یادشده بر آشفتگی‌های فیزیکی و کالبدی منطقه بی‌سیم تأکید دارد و ساکنان این محدوده با نارسایی‌های فراوانی از نظر کالبدی، اجتماعی و اقتصادی روبرو هستند.

یافته‌ها

همان‌گونه که در بخش مواد و روش‌ها بیان شد، داده‌های این پژوهش از پرونده‌های کیفی نیروی انتظامی و واحدهای اجرایی مرتبط (معاونت مبارزه با مواد مخدر، معاونت

اطلاعات و آگاهی فرماندهی انتظامی استان زنجان از تاریخ ۸۳/۱/۱ لغایت ۸۳/۱۲/۳۰) استخراج گردیده است. مصادیق جرایم قاچاق مواد مخدر شامل تهیه، تولید، خرید و فروش، نگهداری و حمل مواد مخدر بوده است. طبق بررسی، جرایم یاد شده ۱۴/۵ درصد از کل جرایم ارتكابی در محدوده شهر زنجان طی دوره زمانی پژوهش را تشکیل داده است. به منظور تحلیل فضایی و جغرافیایی جرایم ارتكابی ابتدا محل وقوع این جرایم به صورت نقاط منفرد در پایگاه داده مکانی ذخیره و با استفاده از مدل‌های تحلیلی (آماري و گرافیکی) الگوی فضایی این جرایم در سطح شهر استخراج و بر این اساس شکل‌گیری کانون‌های جرم خیز جرایم قاچاق مواد مخدر مورد سنجش قرار گرفت. برای سنجش توزیع فضایی و مرکز ثقل جرایم مورد بررسی، مدل‌های آماری گرافیک مبنای شامل آزمون مرکز میانگین و بیضی انحراف معیار مورد استفاده قرار گرفته است.

• مرکز میانگین و بیضی انحراف معیار

مرکز میانگین، مکان مرکزی را به صورت میانگین مبنایی تمام مکان‌های بزهکاری مشخص می‌کند. بیضی انحراف معیار، با استفاده از انحراف معیار فاصله مکان هر جرم تا مرکز میانگین، پراکندگی، جهت و موقعیت آن را مشخص می‌کند. در شکل شماره ۲ مرکز میانگین و بیضی انحراف معیار مکان‌های جرایم قاچاق مواد مخدر در شهر زنجان نشان داده شده است. براساس نقشه‌های حاصل از آزمون‌های آماری یاد شده، الگوهای فضایی بزه قاچاق مواد مخدر در شهر زنجان به شرح زیر است:

مرکز میانگین جرم قاچاق مواد مخدر اعم از خرید، فروش، حمل و نگهداری مواد مخدر در شهر زنجان تا حدود زیادی بر مرکز جغرافیایی این شهر منطبق است. بیضی انحراف معیار مربوط به این جرم نیز در امتداد جنوب شرقی، شمال غربی شهر زنجان کشیده شده است. به نظر می‌رسد وزن جرایم ارتكابی در محلات شرقی شهر زنجان منجر به کشیدگی این بیضی در این جهت شده است. این امر نشان می‌دهد که احتمال وقوع جرم سوء مصرف مواد مخدر در محلات نزدیک به بخش مرکزی شهر زنجان بیشتر است.

شکل شماره ۲: مرکز متوسط و بیضی انحراف معیار بزه قاچاق مواد مخدر در شهر زنجان و موقعیت بی سیم نسبت به آن

مأخذ: نگارندگان

• آزمون خوشه‌بندی

چندین روش برای آزمون خوشه‌بندی و شناسایی الگوهای فضایی بزهکاری وجود دارد، شاخص نزدیک‌ترین همسایه از جمله مهم‌ترین آزمون‌های خوشه‌بندی است. این شاخص روشی ساده و سریع برای آزمون تمرکز بزهکاری در یک محدوده جغرافیایی است. نتیجه آزمون جرایم ارتكابی قاچاق مواد مخدر شهر زنجان با استفاده از آزمون آماری شاخص نزدیک‌ترین همسایه در پراکندگی نقاط مربوط به جرایم قاچاق مواد مخدر به ترتیب برابر با ۰/۴۸ است. براساس این مقدار توزیع نقاط این جرایم از نظر آماری خوشه‌ای است. چرا که نتیجه آزمون شاخص نزدیک‌ترین همسایه کوچکتر از یک، بیانگر خوشه‌ای بودن داده‌های مجرمانه است. گفتنی است با توجه به مقدار Z این جرایم که ۲۳/۱۸- است و برای بررسی صحت آزمون نزدیک‌ترین همسایه به کار می‌رود، این جرایم در محدوده شهر زنجان توزیع خوشه‌ای کامل دارد. بنابراین پراکندگی جرایم مرتبط با مواد مخدر در شهر زنجان از الگوی خوشه‌ای پیروی می‌کند و نشان می‌دهد محدوده‌های خاصی در سطح شهر زنجان محل تمرکز بزهکاری است و از الگوی متمرکز پیروی می‌کند و در نقطه مقابل،

بخش های زیادی از شهر از نظر ارتکاب این جرایم محدوده های پاک محسوب می شود.

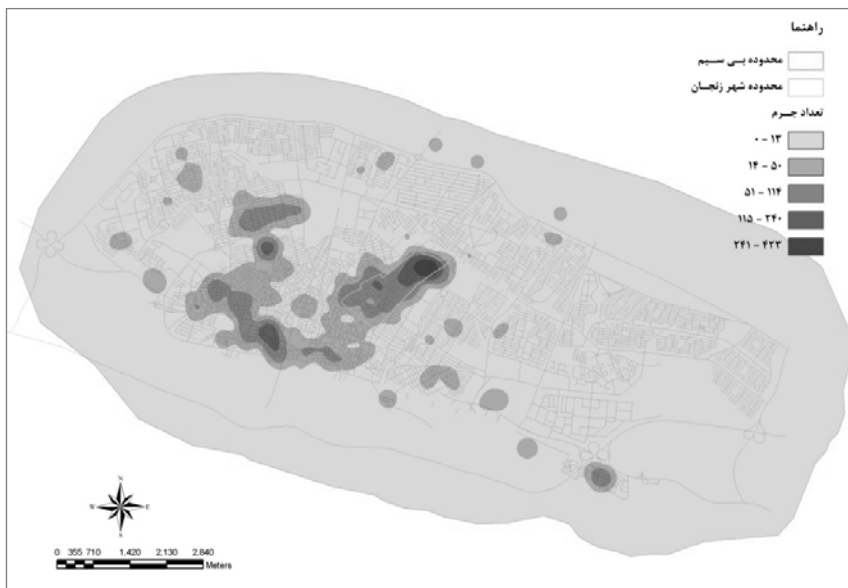
• روش تخمین تراکم کرنل

مناسب ترین روش برای به تصویر کشیدن داده های بزهکاری به صورت سطح پیوسته، روش تراکم کرنل است. این روش سطح همواری از تغییرات در تراکم نقاط جرم بر روی محدوده ایجاد می نماید.

تحلیل فضایی مکان های قاچاق مواد مخدر به روش تخمین تراکم کرنل مطابق شکل شماره ۳ از شکل گیری مهمترین کانون تمرکز جرایم قاچاق مواد مخدر شهر زنجان در منطقه بی سیم و دو کانون کم اهمیت تر در محله حسینییه و محله فرودگاه خبر می دهد. همان گونه که پیش تر اشاره شد، منطقه بی سیم مهمترین و بزرگترین مرکز اسکان غیررسمی شهر زنجان است و از نظر مشخصه های کالبدی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی جزء مناطق پر مسئله شهر می باشد. به نظر می رسد احساس امنیت ناشی از عدم وجود مراکز انتظامی و نظامی برای بزهکاران در این محدوده از شهر موجب سهولت توزیع مواد مخدر در این منطقه شده است.

همچنین منطقه حسینییه که از محلات بافت قدیم شهر زنجان محسوب می شود، در مجاورت بخش مرکزی شهر و بازار سنتی شهر واقع شده است. مراجعه روزانه هزاران نفر از افراد غیربومی و وجود فرصت های مناسب برای خرید و فروش و نگهداری و حمل مواد مخدر در این محدوده باعث شده است تا تعداد قابل توجهی از جرایم قاچاق مواد مخدر در این محدوده به وقوع بپیوندد. بررسی دقیق تر نقشه های مربوط به کانون های جرم خیز بزه قاچاق مواد مخدر در شهر زنجان نشان می دهد، تراکم جرم در مرکز ثقل مهمترین کانون جرم خیز شهر که بر روی منطقه اسکان غیررسمی بی سیم قرار گرفته است، ۲۴۱ تا ۴۲۲ فقره در هر کیلومتر مربع است و تراکم جرم در کانون های فرعی این شهر ۱۱۵ تا ۲۶۰ فقره در هر کیلومتر مربع است. از این رو به نظر می رسد محله بی سیم از نظر بزه قاچاق مواد مخدر، بحرانی ترین محدوده شهر زنجان است. در شکل شماره ۳ کانون های جرم خیز بزه قاچاق مواد مخدر در سطح شهر زنجان با استفاده از روش تراکم کرنل به تصویر کشیده شده است.

شکل شماره ۳: شناسایی کانون‌های تمرکز بزه قاچاق مواد مخدر در شهر زنجان با روش تراکم کرنل و موقعیت بی سیم نسبت به آن

مأخذ: نگارندگان

بحث و نتیجه گیری

همان گونه که در یافته‌های پژوهش بیان شد، توزیع جغرافیایی جرایم قاچاق مواد مخدر در شهر زنجان از نظر آماری خوشه‌ای و متمرکز است و منطقه اسکان غیررسمی بی سیم محل قرارگیری مهم‌ترین کانون جرم خیز شهر زنجان در مطالعه حاضر بوده است. منطقه بی سیم یکی از متراکم‌ترین محلات شهر زنجان است. طبق نتایج آخرین سرشماری در سال ۱۳۸۵ حدود ۳۷۸۱۴ نفر برابر با ۱۱ درصد از جمعیت شهر زنجان در این منطقه سکونت داشته‌اند. از سوی دیگر محله بی سیم با ۱۱۰/۲۸۱ هکتار مساحت، تنها ۲/۲ درصد از مساحت شهر زنجان را در بر گرفته است (مهندسین مشاور آرمانشهر، ۱۳۸۳، ۴۸-۲۹). با توجه به این مهم که حدود ۱۱ درصد از جمعیت شهر تنها در ۲/۲ درصد از مساحت آن سکونت دارند، تراکم شدید جمعیت از ویژگی‌های اساسی محدوده مورد مطالعه است. هر چند در تمامی این منطقه میزان تراکم یکسان نیست و تراکم جمعیت در بخش‌های شمالی‌تر محدوده بیشتر از بخش‌های جنوبی آن است.

۵۳

تأثیر

منطقه

اسکان

غیررسمی

بی سیم

در شکل

گیری

الگوهای

فضایی

بزه

قاچاق

مواد

مخدر

در شهر

زنجان

بررسی میزان تراکم نسبی جمعیت در منطقه بی سیم نشان می دهد در این محدوده تعداد ۳۴۳ نفر در هر هکتار سکونت دارند، این در حالی است که تراکم نسبی جمعیت در شهر زنجان کمتر از ۷۰ نفر در هکتار است. به دیگر سخن، تراکم نسبی جمعیت در منطقه بی سیم ۵ برابر بیشتر از متوسط تراکم جمعیت در شهر زنجان است که این ویژگی منطقه بی سیم را به یکی از متراکم ترین محلات شهر زنجان تبدیل کرده است.

بنابر توضیحات فوق به نظر می رسد با افزایش میزان تراکم جمعیت، میزان وقوع جرایم نیز افزایش یافته است. به بیان دقیق تر منطقه اسکان غیررسمی بی سیم نسبت به سایر بخش های شهر زنجان و نسبت به سطح متوسط این شهر از تراکم نسبی بالاتری برخوردار است. ضمن اینکه میزان وقوع جرایم نیز در این محدوده از شهر بسیار بیشتر است. بنابراین ارتباط معناداری بین بالا بودن تراکم و ازدحام جمعیت و افزایش ناهنجاری های اجتماعی در شهر زنجان مشاهده می گردد.

بخش وسیعی از مساحت منطقه بی سیم تحت اشغال فضاهای مسکونی است، به گونه ای که کاربری مسکونی ۶۴/۸ درصد مساحت منطقه را در بر گرفته است. آنچه در خصوص نوع و میزان تخصیص کاربری های اراضی شهری در منطقه بی سیم حائز اهمیت است اینکه این محدوده دارای کمترین میزان تناسب، تعادل و سلسله مراتب در توزیع کاربری های مختلف شهری است و مهمتر اینکه بسیاری از کاربری های ضروری برای زندگی و فعالیت شهروندان یا در این منطقه وجود ندارد و یا با کمبود شدید مواجه است. به عنوان مثال از کل مساحت منطقه بی سیم تنها ۰/۳ درصد به کاربری فضای سبز اختصاص یافته است. این در حالی است که کاربری فضای سبز در شهر زنجان ۳/۶ درصد اراضی شهر را در بر گرفته است. مهم تر اینکه کاربری های شهری مرتبط با گذران اوقات فراغت از جمله کاربری های ورزشی و فرهنگی در این منطقه وجود ندارد. این کاربری ها تأثیر فراوانی در پر کردن اوقات فراغت جمعیت ساکن در این محدوده دارد. وجود چنین کاربری هایی می تواند در پیشگیری و کاهش جرم در این منطقه تأثیر گذار باشد. افزون بر کاربری های ذکر شده، یکی از کاربری های مهم در شهرها که در سلامت، امنیت و کاهش ناهنجاری های اجتماعی محلات شهری حائز اهمیت بسیار است، کاربری انتظامی است. به نظر می رسد یکی از عوامل تأثیر گذار در بالا بودن نرخ جرایم در محدوده بی سیم نبود مراکز انتظامی در این

محدوده از شهر است. نبود مراکز انتظامی در این منطقه موجب شده است تا حضور مأمورین انتظامی در این محدوده از شهر کم‌رنگ باشد و امکان کنترل مناسب انتظامی در این محدوده به حداقل برسد.

بررسی ویژگی‌های شبکه معابر در منطقه بی‌سیم نشان می‌دهد، معابر موجود در این منطقه تنها از نوع راه اصلی محله‌ای و راه فرعی محله‌ای است که مشخصه بارز آن عرض کم و پیچ در پیچ بودن آن است. شبکه معابر این منطقه بدون رعایت اصول معماری و شهرسازی و تنها به تبعیت از الگوی استقرار ساختمان‌های موجود در منطقه شکل گرفته است. کم‌عرض بودن خیابان‌ها و معابر علاوه بر این که باعث اصطکاک بیشتر افراد و زمینه‌سازی برای خشونت و پرخاش می‌شود، مانع از گشت زنی پلیس و نیروهای انتظامی در این منطقه می‌شود. از سوی دیگر موقعیت این محله و کوچه پس‌کوچه‌های موجود در آن، این محله را مکانی مناسب برای مخفی شدن یا فرار بزهکاران قرار داده است.

انباشتگی و ازدحام جمعیت، کمبود و نبود کاربری‌های ضروری و مورد نیاز شهروندان از جمله فضاهای آموزشی، فرهنگی، خدماتی، فضای سبز و گذران اوقات فراغت و کاربری انتظامی، نارسایی و عدم تناسب شبکه ارتباطی و معابر و دیگر تأسیسات زیربنایی در منطقه، کوچک بودن قطعات واحدهای مسکونی و کم بودن فضای باز، استفاده از مصالح نامتعارف و ناپایدار در احداث واحدهای مسکونی و نمای سیمانی و آجری ساختمان‌ها، تفکیک نامناسب و یکباره زمین که باعث بی‌نظمی در تفکیک قطعات شده است، از جمله نارسایی‌های کالبدی منطقه اسکان غیررسمی بی‌سیم است که منجر به آشفستگی فضا در این محدوده از شهر شده است.

بنابر مطالب گفته شده و همان‌گونه که تحقیقات گذشته اثبات نموده است، نوع و نحوه استفاده از اراضی شهری می‌تواند در ایجاد زمینه‌ها و شرایط ارتکاب بزه مؤثر باشد. از سویی دیگر برخی خصیصه‌های مکانی، مانع و عامل بازدارنده تبهکاری باشد. بنابراین با در نظر گرفتن تراکم بالای جمعیت در منطقه اسکان غیررسمی بی‌سیم و به تبع آن سهم بالای کاربری مسکونی در منطقه بی‌سیم و تأثیر غیر قابل انکار آن در افزایش میزان بزهکاری و نیز کمبود برخی کاربری‌های مورد نیاز زندگی شهروندان در این محدوده، از جمله کاربری‌های فضای باز و سبز، فضاهای فرهنگی و گذران اوقات فراغت که در پیشگیری از

جرایم مؤثر است و نبود کاربری انتظامی که نظارت رسمی در این محدوده را بسیار دشوار و در مواردی غیر ممکن ساخته است، می توان گفت نوع و میزان کاربری اراضی در منطقه بی سیم در توزیع جغرافیایی نوع و میزان جرایم و شکل گیری الگوهای فضایی بزهکاری در این محدوده از شهر تأثیر گذار بوده است. بنا به مراتب فوق به نظر می رسد راهکارهای زیر در کنترل بزهکاری و افزایش امنیت در محدوده بی سیم مؤثر باشد:

- توجه به راهبرد توانمندسازی و تأکید بر حل مسایل موجود در منطقه اسکان غیررسمی بی سیم از طریق بسیج همگانی عوامل درونی و بیرونی و با تأکید بر نقش نهادهای دولتی مسئول در تسهیل امر بهسازی شرایط بحرانی حاکم بر این سکونتگاهها؛
- تخصیص و ساماندهی سرانه های تأسیساتی، تجهیزاتی و خدماتی مورد نیاز ساکنین منطقه بی سیم و برقراری تعادل و توازن در نوع و ترکیب کاربری اراضی با جلب همکاری و مشارکت ساکنان این محدوده از شهر؛
- ایجاد فضاهای تفریحی و فراغتی سالم، ساختن سالن های ورزشی، کتابخانه، پارک و بسیاری از مکان های تفریحی جهت پر کردن اوقات فراغت ساکنان؛
- مکان یابی و احداث مراکز انتظامی در این محدوده از شهر، زیرا به نظر می رسد یکی از عوامل تأثیر گذار در بالا بودن نرخ جرایم در محدوده بی سیم، نبود مراکز انتظامی در این بخش از شهر است؛
- تعریض معابر مطابق با اصول و استانداردهای معماری و شهرسازی که علاوه بر تسهیل رفت و آمد در منطقه، امکان گشت زنی پلیس را فراهم آورده و بدین وسیله امکان نظارت رسمی در منطقه افزایش می یابد؛

منابع

- ۱- اک، جان ای، چینی، اسپنسر، کمرون، جیمز، جی، لیتنر، مایکل و ویلسون، رونالد وی (۱۳۸۷)، تهیه نقشه برای تحلیل بزهکاری: شناسایی کانونهای جرم خیز، محسن کلاتری و مریم شکوهی. چاپ اول، انتشارات آذر کلک (در دست انتشار).
- ۲- توکلی، مهدی (۱۳۸۴)، شناسایی و تحلیل کانونهای جرم خیز شهر زنجان با استفاده از سیستم اطلاعات جغرافیایی GIS، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علوم انتظامی.
- ۳- صراف، مظفر و محمدی، علیرضا (۱۳۸۴)، شکل گیری و گسترش اسکان غیررسمی، علل، چالش ها و راهبردها (مطالعه موردی محله ترانس در شهر زنجان)، نشریه دانشکده علوم زمین، دانشگاه شهید بهشتی، شماره یازدهم، ص ۵۴-۳۹.
- ۴- عبداللهی حقی، مریم (۱۳۸۳)، پیشگیری از جرم از طریق برنامه ریزی کاربری اراضی شهری (مورد تحقیق سرعت در شهر زنجان)، پایان نامه کارشناسی ارشد، گروه جغرافیا، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه زنجان.
- ۵- فرزین صبا، حمیده (۱۳۸۴)، بهسازی و توانمندسازی اسکان غیررسمی (مطالعه موردی منطقه نجف آباد زنجان)، پایان نامه کارشناسی ارشد در رشته جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشگاه زنجان، دانشکده علوم انسانی، گروه جغرافیا.
- ۶- فلسون، مارکوس و کلارک، رونالد. وی (۱۳۸۸)، فرصت و بزهکاری، نگرشی کاربردی برای پیشگیری از بزهکاری، ترجمه محسن کلاتری و سمیه قزلباش، چاپ اول، زنجان، نشر دانش.
- ۷- کلاتری، محسن (۱۳۸۰)، بررسی جغرافیایی جرم و جنایت در مناطق شهر تهران، پایان نامه دوره دکتری رشته جغرافیا، گرایش برنامه ریزی شهری به راهنمایی دکتر محمد تقی رهنمایی، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران.
- ۸- کلاتری، محسن و توکلی، مهدی (۱۳۸۶)، شناسایی و تحلیل کانون های جرم خیز شهری، فصلنامه مطالعات پیشگیری از جرم، نشریه پلیس پیشگیری نیروی انتظامی، سال دوم، شماره دوم، چاپ دوم، صص ۷۵-۱۰۰.
- ۹- کی نیا، مهدی (۱۳۷۳)، مبانی جرم شناسی، جلد دوم، تهران، انتشارات دانشگاه تهران
- ۱۰- مرکز آمار ایران (۱۳۸۵)، نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن، سال ۱۳۸۵.
- ۱۱- مکملی، محمد کاظم (۱۳۷۳)، مسأله مهاجرت در زنجان و دوره بندی تاریخی شهر زنجان، مجموعه مقالات هشتمین کنگره جغرافیایی ایران، انتشارات دانشگاه اصفهان.
- ۱۲- مهندسین مشاور آرمان شهر (۱۳۸۳) طرح تجدید نظر تفصیلی شهر زنجان، جلد مطالعات کالبدی.

- 13- Brantingham, P., Brantingham, P., 1990, Situational Crime Prevention in Practice, Canadian Journal of Criminology Jan, pp. 17-49.
- 14- Greenberg, S., Rohe, W., 1984, Neighborhood Design and Crime, APA Journal, Vol.50, Issue 1, pp.48-61.
- 15- Sherman, L.W., Gartin, P.R., Buerger, M.E., 1989, Hotspots of Predatory Crime: Routine Activities and the Criminology of Place, Criminology, NO.27, p.27-55.
- 16- Weisburd, D., 2004, Criminal Careers of Places: a Longitudinal Study, U.S. Department of Justice, National Institute of Justice.
- 17- Cozens, P. M. Hillier, D. and Prescott, G (2000), Crime and the Design of New- build Housing and Country Planning, Vol. 62, P. 231
- 18- Clarke, R. (1997), Situational Crime Prevention: Successful Case Studies, 2nd Edition, Harrow and Hetson, New York.
- 19- Feins, J. D. Epstein, J. C. and Widom, R. (1997), Solving Crime Problems in Residential Neighborhoods, Comprehensive Changes in Design, Management and Use, National Institute of justice, US Department of Justice.

Archive of SID